

Het kerstverhaal uit Maerlants Rijmbijbel. Duidelijk is te zien dat Maerlant niet puur één evangelie of een combinatie van meerdere evangeliën volgt, maar ook veel andere informatie inlast. Meer over dit werk in Stemmen op Schrift vanaf pag. 536.

Doe Maria met kinde ghinc
te vullen daghe, eene dinc
ghesciede dat Augustus ghebod
een ghebod ud harde grod:
hi hiet die werelt bescriven al.
21185 Want hi wilde weten tghetal
van allen den conincriken
die den Romeinen moesten wiken,
ende hoe meneghe citeit ware
in elc rike haren tare,
21190 ende hoe menech hovet mede
dat ware in elke stede.
Dies hieti dat volc al gheel,
ward in berghe, ward in casteel,
ward in dorpe, ward in trepas,
21195 elc hem soude pinen das
dat hi toter steden vare
dar hi of gheboren ware.
Ende elc van den live sijn
gave eenen penninc selverijn,
21200 die werd was 10 peneghe clene.
Dar soudsi liën al ghemene
dat si den Romscen keiserike
onderdaen waren ghemeenlike.
Hier ward eerst der jueden land
21205 chens sculdech der Romscer hand.
Doe voer Joseph in Bethleem
van Nazareth, ende met hem
Maria, sijn wijf, van kinde grod,
om dat Augustus dit ghebod
21210 ende si van Bethleem waren gheboren,
van Davite, als ghi sult horen.

Toen Maria's zwangerschap bijna ten einde liep, gebeurde het dat (keizer) Augustus een groot gebod uitvaardigde: hij wilde zijn gehele rijk laten beschrijven. Want hij wilde weten hoeveel koninkrijken er onder Romeins gezag stonden, hoeveel steden er her en der in elk rijk waren, en hoeveel mensen er in ieder van die steden woonden. Daarom gaf hij het bevel dat iedereen, vanuit bergen of burchten, vanuit dorpen of gehuchten, zich zou beijveren naar de plaats te reizen waar hij geboren was. En iedereen moest een zilveren penning, die de waarde had van tien kleine penningen, betalen. Daar moest iedereen dan verklaren dat ze allemaal onderdaan waren van het Romeinse keizerrijk. Hier werden de joden voor het eerst belastingplichtig aan het Roomse gezag.

Toen trok Jozef vanuit Nazareth naar Bethlehem samen met Maria, zijn vrouw, wier zwangerschap bijna voldragen was, omdat Augustus dit gebod had uitgevaardigd en omdat ze in Bethlehem geboren waren, uit het geslacht van David, zoals u zult horen.

Tien tiden dat si waren daer,
 ghenas die maghet sonder vaer
 ende sonder wonde ende sonder pine
 21215 van haren oudsten cnapeline.
 Niet dat soe enech hadde der na,
 mar vor dien sone, weet vor waer,
 so ne ward noit mensce gheboren.
 In cleden want soet, als wijt horen,
 21220 ende leid in eene crebbe mede.
 So vele volx was in die stede,
 dat arme liede dar ter stonden
 quaden tijt dar herberghen vonden,
 mar in eenen ghemenen durganc.
 21225 Tusscen 2 huus te maten lanc,
 dar een decsel boven was
 ende porters plaghen, als ict las,
 dor hitte of dor dachcortinghe
 te comene spreken onderlinghe,
 21230 herberghetsi doe ter uren.
 Dar adde Joseph bi aventuren
 eene crebbe gheset, dar ud ad
 sijn osse ende sijn ezel. Dar ter stad
 waest tkint gheboren ende gheleit
 21235 in die crebbe, alst es gheseit.
 In sulker welden, als ghi moghet horen,
 was der magheden tkint gheboren.
 Ware hystorie dit bediet
 - die ewangelie ne seghets niet -
 21240 dat God gheboren ward vor waer.
 in Augustus' 42ste jaer
 dat hi keiser adde ghewesen,
 na Juliuse, als wijt lesen,
 ende int 30ste jaer, sijt seker das,
 21245 dat crone ontfinc Herodes,

Terwijl ze daar waren, beviel de maagd zonder angst, verwondingen en pijn van haar oudste zontje. Niet dat ze daarna nóg een kind kreeg, maar voor deze zoon was er nog nooit een geboren. Ze wikkelde het in doeken, naar wij vernomen hebben, en legde het in een kribbe. Er was zoveel volk in Bethlehem, dat de arme mensen maar nauwelijks onderdak konden vinden, behalve in een eenvoudige steeg. In de ruimte tussen twee kleine huizen waar een afdak boven was gemaakt en waar de inwoners van de stad, naar ik gelezen heb, bijeen kwamen om in de schaduw en om de tijd te verdrijven met elkaar te praten, vonden Jozef en Maria onderdak. Daar had Jozef een kribbe neergezet waar de os en de ezel uit aten. Op die plek werd het kind geboren en in de kribbe neergelegd, zoals ik zojuist verteld heb. In zulke 'rijke' omstandigheden, zoals u kunt horen, werd het kind van de maagd Maria geboren. Het waargebeurde geschiedverhaal zegt – maar dat doet het evangelie niet – dat Jezus geboren is in het 42ste jaar van de regering van keizer Augustus, na keizer Julius naar wij horen, en in het 30ste jaar nadat Herodes aan de regering kwam,

als al die werelt in elke stede
goet ende vast adde den vrede
ende newer orloghe was no strijt.
Ter rechter middernacht was die tijt
21250 van der sonnacht, wildit horen,
dat Hi ter werelt ward gheboren.
Tien tiden hadde die Romeine
eenen tempel scone ende reine
ghemaect in des heren vreden.
21255 Ende hord twi dat sijt deden.
Si hadden in haer bedwanc
al die werelt ommeganc,
ende newer onvrede no strijt.
Doe voeren si ter selver tijt
21260 in Delphos an Apolline,
die afgod die plach te sine
die warachticste die men vant.
An hem vrageden si te hant
hoe langhe die vrede soude staen.
21265 Die afgod andworde saen:
‘Die vrede dar ghi omme vraghet,
sal staen tote dat eene maghet
een kint bringhet vord.’
Doe verstonden si dese word,
21270 om dat jeghen nature ware
dat eeneghe maghet kint bare,
dat die vrede altoes soude staen
ende maecten eenen tempel saen
ins vreden here, als wijt horen.
21275 Nachts doe God ward gheboren,
viel die tempel al daer neder
ende nemmermeer ne maecten sine weder.
Van olien spranc oec eene fonteine
te Rome, scone ende reine,

toen er overal op de gehele wereld een goede, duurzame vrede heerste en er nergens oorlog of strijd was. Precies om middernacht, in de nacht van zaterdag op zondag moet u weten, kwam Hij ter wereld. In die tijd hadden de Romeinen, gedurende het door de heer opgelegde bestand, een schitterende tempel gebouwd. Luister waarom ze dit gedaan hadden. Ze hadden de gehele wereld in hun macht en nergens heerste er onvrede of strijd. Toen waren ze naar Delphos gegaan, naar (het heiligdom van) Apollo, de meest ware afgod die er te vinden was. Ze vroegen hem hoe lang de vrede stand zou houden. De afgod antwoordde prompt: ‘De vrede waarnaar u informeert zal duren totdat een maagd een kind ter wereld brengt.’ Ze hadden toen die woorden uitgelegd alsof de vrede voor altijd zou blijven bestaan – het was immers tegen de wetten van de natuur dat een maagd een kind zou baren – en gedurende het door de heer opgelegde bestand een tempel gebouwd, zo hebben wij het gelezen. In de nacht dat Christus geboren is, is die tempel ingestort en ze hebben hem nooit weer opgebouwd. Er ontsprong ook een zuivere bron van olie in Rome,

- 21280 des nachts doe Hi ward gheboren
ende liep altoes, als wijt horen.
Mar doe Hi an die cruce starf,
verdroghetse ende verdarf.
Doe Augustus dit versach,
- 21285 ghebod hi up ghenen dach
keiserlike dat hi woude.
dat men gheen here heten soude.
Want Hi gheboren ware die Here,
die Here soude sijn emmermere.
- 21290 Van Adame wast 5000 jaer
ende 100 mede, dats waer,
ende 99, als ict vernam,
tote dat God ter mensceit quam.
Nu hord die ewangelie vord,
- 21295 bedi dit sijn Lucas' word:
erden waren up dien nacht,
die haer scape hadden ghewacht
eene mile van Bethleem,
die snachts waecten onder hem
- 21300 over haer scape, want het was sede
dat vele volx elc jaers dat dede.
Als die nacht ten curtsten was,
of ten lancsten, als ict las,
ende dat was die lancste nacht,
- 21305 grote clareit hevet daer bracht
die inghel Gods, ende seide te hem
dat in die stad te Bethleem
die behoudre gheboren ware.
Ende in tekin van deser mare
- 21310 souden si in eene crebbe vinden
een kindekin in sine winden.
Mettien sanc al openbare
met hem van inglen eene scare,
die lude songhen ende o
- 21315 'gloria in excelsis deo'.

in de nacht dat Hij geboren werd, naar we vernomen hebben, en die is nooit opgedroogd. Maar toen Hij stierf aan het kruis, droogde de bron op. Toen Augustus dat hoorde liet hij nog dezelfde dag een keizerlijk bevel uitgaan waarin hij zei dat men geen enkele hoge heer meer 'heer' mocht noemen. Want er was nu een Heer geboren die voor eeuwig Heer zou zijn. Vanaf (de tijd van) Adam was het 5000 jaar, en 100, en 99, tot het moment dat God mens werd. Luister nu verder weer naar het evangelie, want dit zijn de woorden van Lucas: er waren die nacht herders, die een mijl ver van Bethlehem hun schapen hadden gehoed, herders die 's nachts samen waakten over hun schapen, want zo deed men dat ieder jaar. Precies na de eerste helft van de nacht, of aan het begin van de tweede helft, want het was de langste nacht, bracht een engel Gods daar een groot licht, en hij zei tegen hen dat in de stad Bethlehem de verlosser geboren was. En ten teken van deze boodschap zouden ze in een kribbe een kindje vinden, gewonden in doeken. Op dat moment zong er een hele schare van engelen luidkeels en op hoge toon 'gloria in excelsis deo'.

Te Bethleem ghinc si dar naer
 ende vonden die dinc al waer.
 Die dit horden ende vernamen,
 haddens wonder al te samen
 21320 der erden tale, weder ende vord.
 Maria ontilt alle die word
 ende versametse in hare herte.
 Van haer ward al sonder smerte
 Christus gheboren, dien menech man
 21325 waende datten Joseph wan.
 Nu merct hier an allegader:
 Adam, ons eerste vader,
 ontfinc dat menscelike lijf
 sonder man ende sonder wijf.
 21330 Van der erden, dat es waer,
 Hieve was ghemaect dar naer,
 van den man ende sonder wijf.
 Dit was tersten vrouwen lijf.
 Wi ende alle die dar na quamen,
 21335 sijn ghewonnen alle te samen
 bede van mannen ende van wive.
 Van der reiner Marien live
 quam Jhesus Christus, ons behout,
 sonder eenech mans scout.
 21340 Dus als ghi hier hord nomen,
 es viersijns die mensceit comen.
 Ten achtende daghe so waest tkint besneden
 ende men hiet Jhesus dar ter steden.
 Die besnidenesse van Onsen Here
 21345 was coninc Carle dor sijn eere
 van den inge ghebrocht
 - dit lasic dar ict hebbe besocht -
 ende hi brocht dar na t'Aken.
 Nu seghemen in waren saken

Daarna gingen ze naar Bethlehem en zagen dat het allemaal waar was. Iedereen die het hoorde verwonderde zich over het verhaal van de herders. Maria onthield alle woorden en bewaarde ze in haar hart. Uit haar werd, helemaal zonder pijn, Christus geboren, van wie menigeen veronderstelde dat Jozef hem verwekt had. Let nu goed op: Adam, onze stamvader, ontving het leven zonder dat daar een man en een vrouw voor nodig was. Uit leem werd daarna Eva geschapen, uit (een rib van) de man en zonder vrouw. Zij was de eerste vrouw. Wijzelf, en iedereen die na Adam en Eva geboren is, zijn verwekt door een man en een vrouw samen. En uit het lichaam van de maagdelijke Maria werd Jezus Christus, onze Redder geboren, zonder dat daar een man bij te pas kwam. Dus is de mensheid op vier verschillende manieren ontstaan, zoals u hier hebt gehoord. Op de achtste dag werd het kind besneden en werd het Jezus genoemd. De voorhuid van Onze Heer werd uit eerbied door een engel aan koning Karel (de Grote) geschonken – dat heb ik gelezen – en die heeft hem vervolgens naar Aken gebracht. Nu wordt er verteld

- 21350 dat soe tote Andwarpen es.
 Dar toghemense, dies sijt ghewes.
 Matheus seghet sonder saghe
 dat in den 13den daghe
 van oriënten 3 coninghe quamen
- 21355 te Jherusalem te samen
 ende vragheden openbare
 waer der jueden coninc ware
 die niewinghe ware gheboren.
 ‘Wi saghen’ seit si ‘hier te voren
- 21360 in oriënten, henes verre,
 met onsen oghen sine sterre
 ende comen anebeden.’
 Dese 3 coninghe die dit deden
 hadden in Balaams boeke ghelesen
- 21365 van der sterre ende bi desen,
 alsise saghen, gheloveden si.
 Van Balaam leesmen in Numeri.
 Uten lande van Perci
 ende van Calde so quamen si.
- 21370 Crisostomus scrivet dat te voren,
 langhe eer Jhesus ward gheboren,
 die sterre hem lieden ward verbart,
 ende si doe quamen dar wart
 up den 13den dach van verren.
- 21375 Doch mocht ghescien wilden si niet merren
 up dat si dromedarise reden,
 dat si mochten dar ter steden
 binnen 13 daghe comen wesen.
 Herodes horde mare van desen
- 21380 ende ward verstormet, ende met hem
 van wondre al Jherusalem.
 Herodes hadde vaer ende waen
 dat van den bisscop Yrcaen
 of van Aristobolus’ gheslachte

dat die voorhuid zich in Antwerpen bevindt, waar je hem kunt zien. Mattheüs zegt dat er op de dertiende dag drie koningen vanuit het oosten in Jeruzalem kwamen, die aan iedereen vroegen waar de koning der joden was, die onlangs werd geboren. ‘Wij hebben’, vertelden ze, ‘even geleden in het oosten, hier ver vandaan, met eigen ogen zijn ster gezien, en we komen hem nu aanbidden.’ Deze drie koningen hadden in het boek van (de profeet) Bileam over de ster gelezen en daarom geloofden ze het toen ze de ster zagen. Over Bileam kun je lezen in Numeri. Ze kwamen uit Perzië en uit Chaldea. Chrysostomus schrijft dat die ster hun al lang voor de geboorte van Jezus al was vertoond en dat ze toen op de dertiende dag van verre kwamen. Maar het kan heel goed zijn, omdat ze geen oponthoud wilden hebben en omdat ze op dromedarissen reden, dat ze er binnen dertien dagen konden zijn. Dit alles kwam Herodes ter ore. Hij raakte in verwarring door het wonder, en met hem geheel Jeruzalem. Herodes was bang; hij dacht dat het kind afstamde van (de hogepriester) Hyrkanus of van Aristobulus

- 21385 dat kint ware, ende het met machte
hem soude verdriven uten rike.
Oec ondervant hi nerrenstelijke
van den coninghen in vraghen
wan eer si eerst die sterre saghen.
- 21390 Van den vroeden van der stede
onder vraghede Herodes mede
waer Kerst soude sijn gheboren.
Ende si andworden, als wijt horen:
'Tote Bethleem in die stad'.
- 21395 Want si hadden ghelesen dat
in dien prophete Micheas.
Doe bat die valsce Herodes das
dien coninghen, die hi hem
gheseit hadden Bethleem,
- 21400 dat, alsi tkint hadden vonden,
dat sijt hem in corten stonden
wisen. Hi soude dar ter steden
comen ende tkint anebeden.
Sijn herte haddi gheset der ane
- 21405 om dat kint te verslane.
Die coninghe ghinghen uter stede
ende die sterre ghinc vor hem mede,
tote dat soe ghinc staen up thuus boven
dar dat kint was dat wi loven.
- 21410 Die coninghe te selven stonden
ghinghen in thuus ende vonden
tkint met moeder. Up die herde
viellen si ende anebeden werde,
ende offerden hem gout ende wieroc
- 21415 ende myrre dar toe, die soete roc,
als tfolc pleghet van Saba.
Elc man hi merke hier na:
int gout meendensi openbare
dat Hi moghende coninc ware,

en dat het hem met geweld uit zijn rijk zou verdrijven. Hij vroeg de koningen dan ook dringend wanneer ze de ster voor het eerst gezien hadden. Ook ging hij te rade bij de wijzen van de stad, met de vraag waar Christus geboren zou zijn. En die antwoordden, naar wij het gehoord hebben: 'In de stad van Bethlehem.' Want dat hadden ze gelezen bij de profeet Micha. Toen vroeg de valse Herodes aan de drie koningen, die ook Bethlehem genoemd hadden, dat ze het hem onmiddellijk zouden komen vertellen als ze het kind gevonden hadden. Dan zou hij ook daarheen komen en het kind aanbidden. Het lag in zijn bedoeling het kind te doden. De koningen verlieten Jeruzalem en de ster ging hen voor, tot die bleef stilstaan boven de plaats waar het kind was, dat wij allemaal eren. De koningen gingen het huis binnen en vonden daar het kind met zijn moeder. Ze knielden neer en aanbaden het eerbiedig, en ze offerden hem goud en wierook en ook heerlijk geurende mirre, zoals men dat in Seba doet. Iedereen moet goed weten: met het goud bedoelden zij dat Hij een machtige koning was,

- 21420 int wieroec Sine godlichede.
 In die myrre meenensi mede
 dat hi stervelic mensce ware.
 Hare name seggic u, hord hare:
 Balthasar, Melchior, Jaspis.
- 21425 Van hem leesmen, sijt seker dis,
 dat si heidin waren doe
 ende heidin bleven al toe
 tote dat sente Thomas quam int land
 dar si waren, ende al te hand
- 21430 dedise kerstijn, alle drie.
 Van hem vord so lesen wie
 na hare dod, dat sente Alene
 die drie coninghe al ghemene
 aelde ende voeredse mede
- 21435 te Constantinople in die stede.
 Van danen waren si te Melane
 met beden brocht, als ict wane.
 Nu hevetse Colne in hare hoede,
 want keiser Vrederic die goede
- 21440 wan Milane ende sendetse daer
 alsmen screef Ons Heren jaer
 1000 ende 100 ende 60 ende viere.

de wierook duidde op Zijn goddelijkheid. Met de mirre gaven zij aan dat hij een sterfelijk mens was. Ik zal u hun namen vertellen, luister maar: Balthasar, Melchior, Caspar. Over hen staat te lezen, wees daar zeker van, dat ze heidenen waren en dat ook zijn gebleven totdat de heilige Thomas in hun land kwam, en die bekeerde hen alle drie tot het christelijk geloof. Ook lezen we over hen dat de heilige Helena de (stoffelijke resten van de) drie koningen naar Constantinopel heeft gebracht. Vandaar werden ze plechtig naar Milaan vervoerd, bij mijn weten. En nu worden ze bewaard in Keulen, want de goede keizer Frederik (I Barbarossa) heeft Milaan veroverd en de relieken van de drie koningen naar Keulen gestuurd in het jaar Ons Heren 1164.

Bron: Maurits Gysseling (ed.), *Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300). Reeks II: Literaire handschriften. Deel 3, Rijmbijbel / tekst*. Leiden 1983.

Vertaling: Ingrid Biesheuvel